

M R T V I L J U B I

Marij Skalan

I.

Zunaj veter v velem listju toži...
Si mar ti, moj ljubi izgubljeni,
ali duh je tvoj, ki bloden kroži
in potí poslednje išče k meni?

Vse noči v brezmejnem trepetanju
tihe groze čakam le novice,
ki potrdi v slutnje me spoznanju
zadnje, najstrahotnejše resnice:
da ne vrneš živ se več nikoli
k meni, ki te čakam koprneča,
izgubljena v onemeli boli,
ti edina moja slast in sreča!

Ali nisem rekla ti: Ne hodi!
Glej, pri meni boš ko v popju roža.
Jaz bom sonce, ki te v cvetje vodi,
jaz bom veter, ki te toplo boža,
rosa, ki hladi ti bolečine,
jutro, ki budi pričakovanja,
čas, ki uriše boli in spomine —
in vse bo prešlo ko bežna sanja.
Zdaj te ni in vem, da se ne vrneš...

II.

Na oknu nageljni so vsi krvavi.
Mordà so rane tvoje, ki boleče
so zacvetele z zadnjimi pozdravi
spominov najine pretekle sreče?

Če so, pač ni jim treba krvaveti,
ne praviti, kaj je bilò med nama!
Kako bi mogle več mi razodeti,
kot čutim in kot vem ta hip jaz sama?
O, vse še vem: kako sva se iskala,
kako sva našla se — do dna prevzeta —
in kaj sva si prisegla, kaj dejala,
ko stala sva drug k drugemu prižeta.

Kako potem s krvavimi nogami
hadila skupaj križeva sva pota,
in vendar vriskala v slasti omami,
da v dopolnitvi večna sva enota.
Ker naj so rekli že ljudje kar koli
— komu še niso nikdar zla storili? —
ljubila sva v vsej slasti se in boli,
kot so se le najvdanejši ljubili.

A zdaj, ko vem, da sem te izgubila,
objema mesto tebe mrak s črnino
me svojo mrzlo; vanjo zagrnila
sem vsa se s svojo nemo bolečino...

III.

Kje si zdaj ti? sem vprašala se davi.
Si v kraju, kjer se vse za vselej neha,
kjer vsaka bolečina se ozdravi
in večni molk presladka je uteha?

Če je takó, ti dobro ni ne slabo.
Nič več ne veš, da tu slonim zdaj sama
— tvoj drugi del, ki je ostal za tabo —
ko tebe je pokrila črna jama.
Nič več ne čutiš, ko da si le kamen,
ki sebe samega se ne zaveda;
ugasnjen ti je v srcu čustev plamen,
neznane so ti želje, slast in beda.

Morda pa vendar duh tvoj še občuti,
kar duša in srce sta prej čutila,
in se zaveda v sleherni minuti,
kaj vse sem, reva, s tabo izgubila?
Če se zaveda in če mu je moči,
naj zvesto me pokliče preko groba
na svojo pot, da utonem v večni noči,
kjer s tabo združi smrti me tesnoba!

Ker kaj bi sama tavalala po dnevih
grozotno praznih, senca iz davnine,
utehe vse iščoča le v odmevih
pretekle sreče, sle in bolečine?...

N E S M R T N A L J U B E Z E N

Marij Skalan

Iskala sva se, Adam jaz, ti Eva,
že v raju izgubljenem vse od dneva,
ko duš sva in teles spoznala čar,
in od takrat nerazdružljiv sva par.

Vtelešena kot Samson in Dalila,
sva sovražila se in se ljubila;
bilà ti moj si, jaz sem tvoj pogin,
vendàr nesmrten naju je spomin.

Kot Črtomir jaz, ti kot Bogomila,
sva ob Savici verna se krstila
in šla vsaksebi, vsak na svojo pot,
vendàr rešila nisva se zablod.

Kot Romeo in Julija v Veroni
umrla sva v usodni noči oni,
ko najine ljubezni silni žar
se razbesnel v najvišji je vihar.

Zdaj na ljubezni večne križ razpeta
obsojena od vseh sva in prekleta,
ker vse iskanje večno naju dveh
so razglasili za največji greh.

N E M I O T R O K

Leopold Starek

Molčati je zlató.
Železna roka me tišči za grlo:
glasilk noben tresljaj ne zgane,
iz ust ni več besede znane,
a v prsih bo srcé umrlo.

Najlepše rad bi sinu dal —
svoj jezik, a bo moral nem ostati!
V nesrečo le ga je rodila mati.
Z njim nem bo človek z rodnih tal...

Zaman grči in usta pači —
besede ne izdavi sam nobene,
ker zanjo lika dobil ni od mene.
Njegà usoda kot pekèl me tlači.

Gorje najbolj nesrečnemu očetu!
Kako steguje k meni, glej, ročice,
kako mi boža razorano lice —
ne vé še zase ne za zlo na svetu.

Ne bo čebljaj kot neugnano dete,
možu ne bo poznana moč jezika,
ne bo žebiral molitev svečenika,
ne pel nam pesmi naše neizpete.

Molčati je zlató.
Kako sem pač bogat! —
Še vid vzemite mi,
ker bi ne videl rad,
kako nekoč mu bo hudó...!

I L U Z I J A

José Zorrillo

Kaj so veselje in življenje, sreča —
brez sanj o upanju, brez sanj o slavi!
Neskončna cesta, v prazno dalj vodeča,
dokler se truden ti korak ne ustavi.

Daj mi pomoč vsaj ene melodije:
srcé zaziblji v sanje, če kriči!
Vekovni marmor proti nebu vije
se iz pepela davno prošlih dni.

Upanje! Slava! Nehal bom tožiti;
pred mano plava diadem blesteč,
kaj de življenje kot berač nositi,
če pojdeš kot Homer in Pindar leč!

Prevedel Pavel Karlin

K R I L A T I C E

Anton Debeljak — Omar Hajam

55

V začetku zadnji je zgnetèn zemljan
in zadnje žetve teg je že vsejan:
le kar je pisal stvarstva prvi svit,
sodnik prečita nam na sodnji dan.

56

Ko bil Umèr pognal je skoz vsemir
Venero, Jupitra na zvezdni tir,
to vam povem, obrsnil pač je trs
v usojenem mi »jazu« kak iver.

57

Pognala loza v meni tanko nit;
naj žrec godljá, njo hoče moja bit;
in ključ, iz mojega blaga skovan,
odklenil pač bi duri v hram ji skrit.

58

To vem: ljubezni, mržnje si želim,
plamena, da se ves upepelim.
Pač boljše, krčma da mi iskro vžge,
kot da jo v templju čisto pogasim.

59

Oj Ti, ki pred menoj na krajih vseh
pasti sejal si, sto namesto dveh,
z umeri me zamrežil prek in prek —
če padem, mi porečeš: To je greh?

60

Oj Ti, ki v ilo dal si dih ljudem,
izmislil raj pa zvito kačo v njem,
potem obličje z grehi jim črniš —
odpusti! Mi odpuščamo ti v vsem.

61

Poslušaj, kaj doživel sem ondan:
že v koncu se nagiba ramazan,
nevšečni mesec, ko med loncev red
zvečer ti stopim sam lončarju v stan.

62

Ko malo časa smo tako sami,
med lonci — čudo — nekaj zašumi.
Razberem koj nestrpen, jasen glas:
»No, kaj pa je lončar in kaj smo mi?«

63

A drugi: »Kdo ima za kaj oko
in nas je zidal z mojstrsko roko
iz grobe gline, delal ni zastanj —
bo v ilo mar drobil nas kar tako?«

64

Pa spet: »Tako ni dečko lahkoživ,
da strl bi vrč, odkoder rad je pil.
Le Ta, ki ga v ljubezni je gradil,
nato bi kelih besno sam razbil?«

65

Molče. Potem iz kota reče hrust;
okoren kar se da in krivoust:
»Smejó se, češ da nisem lep. Lončar
pri delu bil je pač otožen, pust?«

66

Nato: »V zobeh jim neki je točaj,
obraz mu ves je od peklenih saj;
baje za nas preskušnja. Toda fant
je dobra duša, vse bo prav kedaj.«

67

Zavzdihne tretji: »Saj že sam ne vem,
odklej pozabljen sahnem dan za dnem.
Preljube moče silno si želim,
da k prejšnjim zopet bi prišel močem.«

68

Ko vrči so čebljali nekaj hipov,
je vsak od žeje že hlepel in hlipal:
»Nosač prihaja, bratje, slišite?
Obramnik mu pri brenti je zaškripal.«

L I T E R A R N I Z A P I S K I

MURNOVI »VLAHI« — SATIRA:

Anton Debeljak

Ko sem nekako v 2. r. gimnazije začutil veselje do pesništva, sem čez malo let znal na pamet vsega Ketteja. Aškerčeve izdaje, večino dotedanjega Zupančiča, precej Prešerna, nekaj Aleksandrova. Ta je pač imel svojstven čar preproste cvetice, toda premalo dognan se mi je zdel v obliki. Murn je pesmi kar iz rokava stresal in jih navadno ni bistveno preoblikoval, je S. Trdina ugotovila l. 1933. Ako bi bil imel tako tanko vest glede blagozvožja kot na primer Flaubert, ne bi stal v kritiki *Na peronu* tale stih:

S r c z d a j z v e s t i h č a k a .

Naš naslovnik, ki je po pričanju A. Merharja v SJ 1939 za mlada močno jecjal, bi bil moral opaziti trdino svoje zveze ter nekaj ukreniti zoper njo.

Na drugi strani pa je vprav Aleksandrov dosegel višek ubranosti v nekih svojih kriticah. Kolikor sem se ljudi vprašal, kateri njegov umotvor najbolj cenijo ali vsaj poznajo, sem brez omahovanja dobil odgovor: *Vlahi*. Samo 18 vrstic z eno ujemo na -o ... pa bo njih pisec živel, dokler bo stal slovenski svet. S tremi »kupčkici«, kakor pravijo v mojem kraju pesniški kritiki, se je Murn povzpel do naslova: vzornik imitativne harmonije v Slovincih.

Te posnemalne skladnosti sem se zavedal, ko me je nekako pred 10 leti prof. Ibrovac po S. Škerlju povabil na sodelo pri *Anthologie de la Poésie Yougoslave* (Paris, Delagrave, 1935). Pofrancozil sem čedno številno raznih slovenskih poetov v rimah, v aleksandrincih in podobno. Nauk, posebno zastopan na galskih tleh, da se da prevajati le v prozi, se mi je vedno zdel neosnovan in veselji me, da ga tudi Hajjmov italijanitelj Chini pošilja med predsodke ali blodnje (fra le ubbie). Toda urednik omenjenega *Cvetnika* je imel drugačne nazore. Navzlic temu pa je sprejel *Vlahe* kot edino izjemo od 103 bardov v vezani obliki. Glasi se:

MUSICIENS ERRANTS

Cornemuse sous le bras, ils vont,
Vêtus de manteaux noirs et longs.
Les grands flandrins, baissant le front,
De taille svelte et haute, ils vont.
Ah! l'air triste qu'ils ont!
De tels jamais en vit-on?

Pipeaux aux lèvres, ils s'en vont,
Coiffés de chapeaux tromblons;
Soufflant tous à l'unisson,
Sous leurs doigts ils font
Résonner de lugubres sons, —
De pareils jamais entendit-on?

Cornemuse sous le bras, ils vont,
Vêtus de manteaux noirs et longs,
Coiffés de chapeaux tromblons.
Avançons! et puis revenons!
Encore une, la dernière, chanson! —
De pareils jamais enendit-on?

Neki hrvaški kritik, zahtevajoč rimanih prekladov, se je sklinceval ravno na *Vlahe*, češ, evo dokaza, kako se more in mora prevajati. M. Ibrovac se moti, ako meni, da ima stik edino tedaj pomen, kadar se večkrat postavi, na priliko nad 70 krat na zvok »nevermore« v Poe-ovi pesnitvi *The Raven*, znani naši javnosti po Koritnikovi in Sovretovi poslovenitvi: Krokav (LZ in DS). Tekmec severnjaških skaldov nam je sam razložil, da je ta umetnina nastala ritensko kakor Goldwinov *Kaleb Williams*. Poe je najprej imel v ušesih gavranovo krakanje, ki ga je želel primerno ovekovečiti. Da včasih ustvarimo najprvo konec, nam potrjuje Prešernov *Magistrale* pri Sonetnem vencu. Tudi meni se je med prelaganjem tujih verzov neredko pripetilo, da sem uvodoma ugotovil obliko zadajim granesom. Prve stihe nam navdahne Bog, ostale moramo sami narediti, tako nekako je izpovedal svoj čas Paul Valéry. Je li Murn enako imel izprva v ušesu turobno piskanje dolgoveznih sviračev, njih zategli -o, preden so se mu zgostili v kleno klasično sliko?

Z mehovi pod pazho gredo,
v dolgih plaščih suknenih gredo,
k tlom sklonjeno glavo,
vsi imajo visoko telo
in držijo se žalostno,
da nikoli tako.

Ko sem že dolga leta pustil v nemar vprašanje o postanku *Vlahov*, meneč, da je njih avtor odnesel v večnost to tajno, sem bil opozorjen, da bi baš o tem predmetu utegnil kaj izvedeti pri ge. Francki Jerasovi. Na par obiskih mi je hči Frana Žgurja, posestnika, trgovca in gostilničarja v Podragi, povedala to in ono o svojem očetu in njegovem gostu Murnu, ki je posnel svoj poglavitni psevdonim »Aleksandrova« vprav pri tej gostoljubni vipavski hiši, ne pa morda kje med ruskimi stihotvorci, čeprav je umel Koljčova v izvorniku. »Vipavski slavček«, kakor je na kratko France Bevk v Mladiki 1936 označil dve leti kasneje umrlega samouka, ni bil nedostopen za selski čar Murnove modrice, saj takole kliče v izvorni rokopijsni popevki čirčička iz zemlje:

pa zagodi nam vsaj eno,
prosto pesem, recučeno:
pesmic v teh bi časih radi
pa nas eno vsaj navadi — —
Murna pa iz luknje ni,
morda se na nas jezi ...

Je bilo to maja 1900, ko je Murn radi lahkotnega občejanja z dekletji na naglem odšel iz Vipave? V Žgurjevi trgovini je slovenski Burns kmetske krasotice vseprek pozdravljaj: vsčeniil je mladenko v komolec in ji kar na hitro zložil spominske vrstice na zavitek ali pa na Franckovo cikozijo. Kdo ve, je li katera znala ceniti njegove domšlice in ohranila krilatice za poznejše rodove? Težko. Saj matere niso

rade videle samopašnega Don Juana, Zgurjeva mati se je pogosto jezila na oba ljubimca muz, zaverovana v modroslovske pomenke.

Zgur se je toliko navadil nemščine, da je prevedel za celo knjigo slovenskih pesnikov v Goethejevo materinščino. Kakemu germanistu bi kazalo pregledati te nemčivte in jih objaviti v bodoči Prager Presse ali »Slovenskem jeziku«, kadar se vnovič oživotvorijo. Za primer vam pretipkam začetek pesmi Pet na jst let, ki se nanaša na sestrično ge. Jerasove, učiteljčnice, danes pod rušo:

Erst kaum fünfzehn Jahre zählt
Mein Lieb, das dies mein Herz erwählt;
Ihr Antlitz, Augen, weiches Haar
Von ihrer Jugend sprechen klar.

P o m l a d n a r o m a n c a se takole pričinja:

Öffnet die Türe, die Fenster, ihr Leute,
Dort draussen reitet Sankt Georg heute...

P a n e p o j d e m p r e k p o l j a n s l o v e:

Will nicht gehn ins Feld hinab,
ist im Feld ein schwarzer Rab,
lauernd still wie Nacht am Grab...

Tupatam bi se morala kaka beseda preurediti ali se kaj premakniti, oziroma bi se moral urednik odločiti za to ali ono inačico, kakršnih čisto nudi rokopis. Za to treba strokovnjaka. Celjski urednik dr. Zanger je menda bil z Zgurjem v dogovoru zaradi natiska teh prevodov. Zakaj se nista domenila? Stvari so vredne tiskarskega črnila.

Iz Vipave je Murn poslal v Ljubljano nekaj pesmi v oceno. Kritika jih je raztrgala. Uzaljeni mladenič je kar besnel. Katharsis ali očiščenje pa je doživel, ko je gnev izlil v svojo mojstrovino — V l a h e. Tako res lahko potrdimo Juvenalovo misel: facit indignatio versum. Ogorčenost predstavlja dovolj napeto dušno stanje, da se ti bolečina izloči v biser nalik peščenemu zrnju v školjki. Zgur nam torej na usta svoje hčere pripoveduje, da V l a h i niso vsakdanja žanrska podobica; to so jedka zabavlja na banavze, zbadljiv posmeh kramarskim dušam, nedostopnim za lepoto. Murn jim ob svojih godežih dovolj razločno namiguje: med take klavrne navzárje in žavzarje me hočete potisniti? Vi sami ste taki tožni, jadni škantarji. — Zgur je rad prednašal te gajdaše in golidrače, pa vselej z nekim žalobnim pomilovanjem, mrkim poudarkom, ki ti je pričaral pred oči bedne dudače:

Z mehovi pod pazho gredo,
v dolgih plaščih suknenih gredo
pa v klobukih širokih gredo —
in naprej gredo in nazaj gredo
in zapiskajo še za slovo,
da nikoli tako!

Radamant je torej s svojo strogostjo pomagal slovenskemu pevcu dvigniti najdražji zaklad iz duše. Zoper se je obneslo opazovanje francoskega kmeta poeta Lebesgua, ki ve: Les hymnes de vingt ans sont toujours les meilleurs, hvalnice 20letnikov so vedno najboljše.

Toda poslušajmo gospo Jerasovo:

Murn je poslal nekaj svojih pesmi nekemu uredniku, da jih priobči. Kakor vsak dan je bil pri mojem očetu v trgovini, ko mu pismonoša vroči pismo iz Ljubljane. Takoj ga prebere vpriči mojega očeta. Ves iz sebe mu pokaže dopis; vrnile so se pesmi z neugodno oceno, češ da niso za natisk. Ogorčen stopi mladi gost in prijatelj mojega očeta k oknu, na kosu zavojnega papirja napiše »Vlahe« in jih na mestu da čitati še Franu Zgurju. Ponosen, da mu je pesem uspela, je rekel: »še danes jo pošljem v Ljubljano, da se prepričaj, česa sem zmožen«. Moj oče je vedno poudarjal, da so bile te kitice zložene v enem samem trenutku, brez vsakega razmišljanja in popravljanja. Čim ga je končal, je vtaknil novi umotvorček v ovoj in poslal v Ljubljano...

Ako se je porod izvršil tako nagloma, smemo pa z vso verjetnostjo domnevati, da je Murn nosil kal za svoje stihe že precej časa v sebi. Sprožili so se mu ob žaljivem stališču ljubljanskega dlakocepa: pritistnuto jače, sve to više skače.

Književnega zgodovinarja utegne še zanimati zatrđilo ge Jerasove, da je rajni njen oče 1922 poslal zbirko Murnovih popevcic v presojo drju M. Opeki, nato drju F. Mesesnelu. Ta pa jih doslej še ni vrnil.

O p o m b e H a j a m o v i m r u b a j e m

Št. 46: Ljudje smo samo vrsta gibljivih senčnih slik na steni... V Perziji kakor Indiji rabijo čarobno svetilko valjaste oblike — fanusi hijál — na njenem steklu so naslikane podobe, ki naj se odbijajo na zidu. — Št. 48: Azrael, angel smrti, ugrabi duše, držeč označeni žrtvi pred nosom sad z drevesa življenja. — Št. 50 in 51: Omar veruje v nesmrtnost duše, ki jo predčuje kor ujetnico telesa, napravljene iz gline, nato pa kot sultana, bivajočega en dan v šatoru. Tega pa smrt razdere, čim ga duh ostavi. — Št. 49 in 51: Enkrat nas pesnik primerja figuram na šahovnici, drugič pa krogli v igri »polo«, nazvani po tibetski besedi púlu, odkoder je menda tudi ruski izraz púlja, obla. Zabava se je bila svoj čas preveč razpasla med vojaštvom in častniki, zato so jo nekđaj vladarji prepovedali. — Zadnja vrsta te kitice se konča v izvirniku s čisto skrivnostnim stihom: U danad u... On ve On ve On ve. Doslej še nihče ni povedal, da se lahko tudi narobe — pravilno čita! — Št. 55: Često se ponavlja misel o predodredbi ali predodločbi (predestinaciji), ki na Turškem slove kismet; teg-silje, zrnje.

Št. 56 in 59: Umèr = umèn, namemba, usoda. Št. 59 velja za jedro Fitz Geraldove prepesnitve. Slično pravi prej omenjeni Attár: »O Stvarnik, kar sem storil dobrega in zlega, sem ga s telesom, katero si mi Ti podaril. Odpusti mi torej šibkost in krivdo. Podžigaj me strasti, ki si mi jih Ti zanetil v duši: po takem izhaja iz Tebe zlost in dobrost, ki ju počenjam.«